

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ
ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ, ПРОГНОЗУВАННЯ ТА НАУКОВОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ХАРЧОВОЇ ІНДУСТРІЇ**

*Куць О. І.¹, к.е.н., наук, заступник директора
з науково-інноваційної та інформаційної діяльності,
<https://orcid.org/0000-0002-2855-0659>*

¹Інститут продовольчих ресурсів НААН, м. Київ, Україна

<https://doi.org/10.31073/foodresources2020-15-25>

***Предметом** дослідження є сукупність теоретичних, методологічних та прикладних положень формування економічної політики, прогнозування розвитку та визначення відповідних напрямків наукового забезпечення зростання харчової індустрії. **Мета.** Систематизувати та узагальнити концептуальні засади формування економічної політики, прогнозування розвитку харчової індустрії на основі належного наукового забезпечення. **Методи.** Результати дослідження ґрунтувалися на застосуванні: діалектичного та системного узагальнення – для аналізу напрацювань вчених з питань формування економічної політики та механізмів розвитку харчової промисловості, структурно-логічного методу – для визначення сфер впливу; економіко-статистичного, економічного та порівняльного аналізу – для діагностики стану, тенденцій, проблем та перспектив розвитку харчової промисловості; індукції та дедукції, аналізу і синтезу – для обґрунтування вектору розвитку та напрямів наукового забезпечення харчової індустрії, та ін. **Результати.** Опрацьовано законодавчі положення та систематизовано концептуальні засади формування економічної політики та відповідних напрямків наукового забезпечення розвитку харчової індустрії. Запропоновано підходи до прогнозування розвитку харчової індустрії, які б забезпечували розкриття потенціалу та максимально ефективного використання наявних ресурсів. Обґрунтовано напрями наукового супроводу для забезпечення харчової індустрії конкурентної переваги на основі широкого застосування інноваційних технологій перероблення сировини та виробництва харчових продуктів. **Сфера застосування результатів дослідження.** Результати досліджень містять теоретико-методологічні аспекти, які розширюють знання щодо формування економічної політики, прогнозування розвитку та визначення пріоритетних напрямків наукового забезпечення зростання харчової індустрії. Розраховано на практичне застосування основних наукових положень й пропозицій дослідження при підготовці законодавчих та нормативно-правових актів стосовно формування державної політики з метою забезпечення ефективного розвитку харчової індустрії та покращання соціально-економічної ситуації в Україні. Одержані результати можуть бути використані у подальших наукових дослідженнях актуальних проблем розвитку агропромислового комплексу спеціалістами економічного напрямку і всіма зацікавленими особами.*

***Ключові слова:** економічна політика, харчова промисловість, розвиток, прогнозування, агропромисловий комплекс, державне регулювання, продовольство*

**CONCEPTUAL PRINCIPLES OF THE FORMATION
OF ECONOMIC POLICY, FORECASTING AND SCIENTIFIC SUPPORT
OF THE FOOD INDUSTRY DEVELOPMENT**

Oleksandr Kuts¹, PhD,

*Deputy Director for Scientific, Innovative and Information activities,
<https://orcid.org/0000-0002-2855-0659>*

¹Institute of food resources of the NAAS of Ukraine, Kyiv, Ukraine

<https://doi.org/10.31073/foodresources2020-15-25>

The subject of the study is a set of theoretical, methodological and applied provisions for the formation of economic policy, forecasting development and determining the relevant areas of scientific support for the growth of the food industry. Goal. To systematize and generalize the conceptual principles of economic policy formation, forecasting the development of the food industry on the basis of appropriate scientific support. Methods. The results of the study were based on the application of: dialectical and systematic generalization - to analyze the work of scientists on the formation of economic policy and mechanisms of food industry development, structural and logical - to identify areas of influence; economic-statistical, economic and comparative analysis to diagnose the state, trends, problems and prospects of the food industry; induction and deduction, analysis and synthesis to substantiate the vector of development and directions of scientific support of the food industry, etc. Results. Legislative provisions have been worked out and conceptual bases of economic policy formation and corresponding directions of scientific support of food industry development have been systematized. Approaches to forecasting the development of the food industry are proposed, which would ensure the disclosure of potential and the most efficient use of available resources. The directions of scientific support for providing the food industry with a competitive advantage on the basis of wide application of innovative technologies of raw materials processing and food production are substantiated. Scope of research results. The research results contain theoretical and methodological aspects that expand knowledge about the formation of economic policy, forecasting development and identifying priority areas of scientific support for the growth of the food industry. It is designed for the practical application of the main scientific provisions and research proposals in the preparation of laws and regulations on the formation of state policy to ensure the effective development of the food industry and improve the socio-economic situation in Ukraine. The obtained results can be used in further research on topical issues of agro-industrial complex development by economic specialists and all stakeholders.

Key words: *economic policy, food industry, development, forecasting, agro-industrial complex, state regulation, food*

Постановка проблеми. Забезпечення в Україні імплементації Цілей сталого розвитку ООН потребує запровадження ефективних механізмів економічної політики та стратегічного планування розвитку пріоритетних галузей національного господарства, зокрема, харчової індустрії. Зростання обсягів виробництва в агропромисловому комплексі протягом останніх років є основою соціально-економічної стабільності в Україні, незважаючи на наявні політико-економічні негаразди та виклики. Забезпечення високих стійких темпів нарощування ВВП вимагає формування економічної політики, що створювала б умови для розкриття потенціалу та максимально ефективного використання наявних ресурсів. Розвиток харчової індустрії має визначальний вплив на зміцнення держави, підвищення рівня добробуту та якості життя населення.

Поряд з цим, економічна політика повинна ґрунтуватись на прогнозуванні розвитку та змістовному науковому супроводі і забезпечувати харчовій індустрії конкурентну

перевагу на основі широкого застосування інноваційних технологій перероблення сировини та виробництва харчових продуктів.

Аналіз наукових джерел. Питанням формування економічної політики для розвитку харчової індустрії особлива увага приділена у працях Я.М. Гадзала [1], М.В. Гладія [2], М.П. Сичевського [2–3–4–5–6], Л.В. Дейнеко [3], О.В. Коваленко [1–6], А.Е. Юзефовича [4–7] та інших. Недостатній рівень переробки вітчизняної сільськогосподарської продукції та експорт продукції з низькою доданою вартістю вимагає перегляду економічної політики та прогнозування розвитку з метою створення належних умов для ефективного функціонування харчової та переробної промисловості і посилення внеску галузі у зростання ВВП, підвищення продовольчої безпеки та добробуту громадян.

Мета дослідження – систематизувати та узагальнити концептуальні засади формування економічної політики, прогнозування розвитку та відповідних напрямків наукового забезпечення зростання харчової індустрії.

Результати та обговорення.

Виграш у глобальній конкуренції за ресурси отримують держави та корпорації, здатні запропонувати кращі умови ведення бізнесу. Формуються нові елементи глобального управління та неформальні центри й транснаціональні мережі глобального впливу, міжнародні регуляторні органи, медіа тощо, які обмежують можливості національних урядів. Водночас як засвідчила світова реакція на пандемію COVID-19, коронакриза поглибила, посилила напруженість торговельних відносин між провідними економіками, спричинила нарощування боргових зобов'язань тощо. Як зазначається в Аналітичній доповіді Національного інституту стратегічних досліджень для щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України, найменшу готовність до кризи демонструють малі сировинні економіки з високим рівнем боргового навантаження [8].

У доповіді також констатується, що на перше місце серед рушіїв економіки вийшов аграрний сектор економіки, який має експортну спрямованість. Україна посідає перше місце на світовому ринку за обсягом експорту соняшникової олії, четверте - кукурудзи та ячменю, шосте - пшениці. Сільське господарство зберігає спеціалізацію на виробництві зернових та олійних культур, переважно великими агрохолдингами. Водночас у кризових умовах перебуває тваринницька галузь, не розвиваються малі форми господарювання, у занепаді фермерство, що загалом негативно відбивається на соціально-економічному становищі села.

Поряд з цим, автори доповіді звертають увагу на те, що структурні диспропорції у промисловості мають наслідком її неспроможність забезпечувати зростаючий попит на продукцію як споживчого, так і інвестиційного призначення, а отже, консервують периферійну сировинну модель міжнародної спеціалізації, закріплюють імпортозалежність і хронічний дефіцит зовнішньої торгівлі, посилюють чутливість національної економіки до зовнішньоекономічної кон'юнктури та політики торговельних партнерів.

Конкурентоспроможна економіка є запорукою сталого розвитку України, що відповідно до пункту 3 статті 3 Закону України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 № 2469-VIII є одним із фундаментальних національних інтересів України. Забезпечення високих стійких темпів зростання ВВП як основи для підвищення рівня добробуту та якості життя населення, зміцнення держави – стратегічний пріоритет економічної політики [9].

Основні засади внутрішньої політики в економічній сфері визначені у статті 7 Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01.07.2010 № 2411-VI [10].

Зокрема, безпосередньо основними засадами економічної політики щодо аграрного сектора визначається: створення умов для відродження українського села; ефективного використання земель сільськогосподарського призначення; формування конкурентоспроможного агропромислового комплексу та збільшення його експортного

потенціалу; гарантування продовольчої безпеки держави; забезпечення високого рівня якості сільськогосподарської продукції та продовольства і формування прозорого ринку такої продукції. Разом з тим, завдання щодо формування конкурентоспроможного агропромислового комплексу необхідно розглядати одночасно з іншими, визначеними у цій статті засадами економічної політики, якими є:

підвищення ефективності функціонування та вдосконалення механізмів державного регулювання, забезпечення збалансованості попиту та пропозиції на окремих ринках;

проведення стабільної, раціональної та справедливої податкової політики, яка передбачає зниження податкового навантаження на економіку з розширенням бази оподаткування;

проведення прозорої та виваженої бюджетної політики як дієвого інструменту соціально-економічного розвитку, захисту вразливих верств населення та інвестування в реальний сектор економіки для підтримки національного товаровиробника і збереження робочих місць;

забезпечення економічної збалансованості розвитку регіонів, узгодженості напрямів їх розвитку із загальнонаціональними потребами;

створення сприятливих умов для розвитку підприємництва, спрощення умов започаткування бізнесу та виходу з нього, зменшення втручання держави в економічну діяльність суб'єктів господарювання, спрощення системи отримання дозволів, зниження тиску на бізнес з боку контролюючих органів;

перехід на європейську модель ринкового нагляду, якості та безпечності продукції;

впровадження європейських підходів у сфері делегування функцій держави суб'єктам господарювання;

розвиток конкуренції як основного чинника підвищення ефективності економіки, забезпечення дієвого регулювання діяльності природних монополій, недопущення проявів монополізму на державному та регіональному рівнях;

інтенсифікація інвестиційної та інноваційної діяльності, запровадження економічних стимулів для заохочення модернізації національного виробництва, спрямування інвестицій у новітні технології, формування національної інноваційної інфраструктури та державних програм промислової модернізації;

розвиток механізмів державно-приватного партнерства з метою залучення інвестицій у модернізацію промисловості та інші засади економічної політики.

Успішний соціально-економічний розвиток держави, як свідчить досвід розвинених країн, визначають ефективні державні регулятори. Необхідність державного втручання в економічні процеси залежить від стану розвитку економіки країни. Державне втручання зазвичай посилюється у період виникнення кризової ситуації та погіршення соціально-економічної ситуації.

З урахуванням цього, сучасні економічні системи в розвинутих країнах функціонують на принципах органічного поєднання ринкового механізму з державним регулюванням. Причому механізми регулювання діють не відособлено, а відбувається взаємопроникнення функцій ринку та державного регулювання.

Особливо в умовах загострення кризових процесів фундаментальні проблеми не можуть ефективно вирішуватись за допомогою виключно ринкових механізмів. З часу здобуття державності Україна поступово набуває власного досвіду державного регулювання економічного розвитку. З цієї причини нині доводиться з прискореною швидкістю проходити стадії формування національної економічної політики. Зарубіжний та вже набутий вітчизняний досвід свідчить, що механізми макроекономічного регулювання повинні адаптуватись до місцевих особливостей і рівня економічного, політичного та культурного розвитку.

Економічна політика повинна базуватись на таких засадах, щоб враховувати, з одного боку, багатогранність теорій про місце держави в економіці, а з іншого – базуватися на ретельному аналізі факторів і причин, які обумовили в різних країнах на

різноманітних етапах зміну наукових положень, що приймалися за основу при реалізації економічної політики та визначенні місця держави.

Тому у теорії і практиці державної економічної політики потрібно враховувати наявний світовий досвід і вирішувати, у який спосіб і в яких межах можна використати державне втручання з максимальною ефективністю для країни.

За останній час в Україні з'явилась низка наукових публікацій присвячених проблемам розвитку теорії та методології економічної політики, державного регулювання агропромислового комплексу та безпосередньо харчової індустрії, що пояснюється суспільно-економічною важливістю галузі.

Державне регулювання аграрного виробництва, розглядається як економіко-нормативний вплив на процеси його розвитку з метою адаптації суб'єктів господарювання до зміни макроекономічних параметрів країни, усунення дестабілізуючої дії кон'юктурних і сезонних цінових коливань аграрного ринку, пом'якшення природно-кліматичних, екологічних та інших специфічних для галузі ризиків [11, с.52]. Разом з тим, це безпосередній вплив державних органів влади на діяльність суб'єктів аграрного ринку, спрямований на створення умов для продовольчої та економічної безпеки держави, сприяння ефективному функціонуванню і сталому розвитку сільськогосподарських формувань та підвищення суспільного благополуччя [12, с.29]. Таким чином, державне регулювання агропромислового комплексу необхідно розглядати як систему заходів економічної політики для впливу на нього з метою створення оптимальних умов розвитку.

Державне регулювання розвитку харчової і переробної промисловості слід розглядати як опосередкований цілеспрямований управлінський вплив на процеси відтворення в галузі з метою забезпечення реалізації цілей державної економічної політики. Об'єктами державного регулювання, незалежно від їхнього правового статусу, виступають всі елементи продовольчої системи.

При цьому, важливо враховувати, що державне регулювання галузі повинно бути насамперед спрямоване на досягнення цілей державної економічної політики. Адже для різних країн на певних етапах історичного розвитку формуються власні цілі державної аграрної політики, які з часом потребують уточнення й перегляду, зважаючи на забезпечення національних інтересів та взятих міжнародних зобов'язань [13, с.40].

Таким чином, з огляду на цілі державної політики, розвиток харчової індустрії необхідно розглядати у контексті соціально-економічного розвитку держави.

Правові, економічні та організаційні засади формування цілісної системи прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку України, окремих галузей економіки та окремих адміністративно-територіальних одиниць як складової частини загальної системи державного регулювання економічного і соціального розвитку держави визначає Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» від 23.03.2000 р. N 1602-III (із змінами та доповненнями) [14].

Законом встановлюється загальний порядок розроблення, затвердження та виконання зазначених прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку, а також права та відповідальність учасників державного прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку.

Відповідно до статті 1 Закону державне прогнозування економічного і соціального розвитку це науково обґрунтоване передбачення напрямів розвитку країни, окремих галузей економіки або окремих адміністративно-територіальних одиниць, можливого стану економіки та соціальної сфери в майбутньому, а також альтернативних шляхів і строків досягнення параметрів економічного і соціального розвитку. Прогноз економічного і соціального розвитку є засобом обґрунтування вибору тієї чи іншої стратегії та прийняття конкретних рішень державними органами, органами місцевого самоврядування щодо регулювання соціально-економічних процесів.

На галузевому рівні, згідно з статтями 12 та 13 зазначеного Закону, розробляються прогнози розвитку галузей економіки на середньостроковий період, у яких, зокрема повинні бути відображені:

- аналіз розвитку відповідної галузі економіки за попередній період;
- характеристика використання виробничого потенціалу галузі;
- оцінка задоволення потреб у основних видах товарів і послуг, що виробляються підприємствами галузі, на внутрішньому ринку;
- характеристика головних проблем розвитку галузі;
- прогноз кон'юнктури на внутрішніх і зовнішніх ринках основних видів товарів та послуг галузі;
- можливі шляхи розв'язання головних проблем розвитку галузі;
- цілі та пріоритети розвитку галузі у середньостроковий період та пропозиції щодо напрямів державної політики у цій галузі;
- пропозиції щодо структурної перебудови галузі, технологічного оновлення виробництва, впровадження досягнень науково-технічного прогресу, енергозбереження та підвищення ефективності виробництва;
- основні показники розвитку галузі (обсяги та ефективність виробництва, розвиток конкуренції, конкурентоспроможність продукції, забезпеченість сировиною та матеріалами, фінансове становище підприємств галузі, розвиток міжгалузевих зв'язків, ефективність системи збуту продукції, обсяги інвестицій);
- висновки щодо тенденцій та напрямів розвитку відповідної галузі протягом середньострокового періоду.

Прогнози розвитку галузей економіки на п'ятирічний період затверджуються в порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України. Зокрема, постановою Кабінету Міністрів України «Про розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проектів Бюджетної декларації та державного бюджету» від 26 квітня 2003 р. N 621 (із змінами). До Переліку галузей економіки, щодо яких розробляються прогноз на п'ятирічний період віднесено агропромисловий комплекс.

Зазначеною постановою Уряду також затверджено і Типову структуру прогнозу розвитку галузі економіки на п'ятирічний період (табл. 1).

Таблиця 1

Типова структура прогнозу розвитку галузі економіки на п'ять років

№ з/п	Назва розділу, підрозділу
1	Вступ
2	Загальна частина
3	Припущення прогнозу:
3.1.	Прогноз кон'юнктури на внутрішньому і зовнішньому ринку основних видів товарів і послуг галузі
3.2.	Напрями державної політики розвитку галузі
4.	Базовий сценарій: основні тенденції розвитку галузі та фактори, що їх визначатимуть
5.	Альтернативний сценарій: основні тенденції розвитку галузі та фактори, що їх визначатимуть
6.	Ризики прогнозу
7	Додаток, який містить основні показники розвитку галузі

Джерело: сформовано на основі постанови Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2003 р. N 621 [15]

При складанні прогнозу, обов'язково розкриваються тенденції та фактори, що їх визначають, в розрізі основних підвидів галузі, надається прогноз змін у показниках

ефективності, інвестиційної привабливості та інноваційної активності, ступеня розвитку конкуренції на ринках галузі, рівня задоволеності потреб у робочій силі. Ґрунтовні підходи щодо оцінки стану розвитку та впливу харчової промисловості на соціально-економічну ситуацію розроблені вченими Інституту продовольчих ресурсів НААН [16].

Нинішня складна економічна ситуація в країні та незадовільні темпи розвитку національної економіки, зумовлюють необхідність проведення реформ у багатьох сферах, зокрема в аграрному секторі економіки та безпосередньо в галузі харчової індустрії. Такі реформи мають бути виваженими і не завдавати шкоди розвитку пріоритетних сфер економіки, до яких належать усі складові продовольчої системи [17].

Формування конкурентоспроможного агропромислового комплексу потребує економічної політики та дієвих механізмів регулювання, орієнтованих, насамперед, на забезпечення економічної ефективності, як фінансову основу вирішення всієї сукупності проблем стійкого соціально-економічного розвитку.

Системність та ефективність державної економічної політики залежить, насамперед, від законодавчої основи для її впровадження. На сьогодні в Україні відсутній нормативно-правовий акт, який би визначав стратегічні засади та пріоритети розвитку харчової індустрії чи продовольчої системи загалом, адже Закон України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» діяв у окресленому періоді. Хоча варто зазначити, що більшість засад є актуальними і на теперішньому етапі розвитку національної економіки [18].

Разом з тим, у продовольчій системі саме харчова промисловість загалом вважається інвестиційно привабливою галуззю завдяки короткому періоду окупності вкладених інвестицій. Однак уповільнення й невпорядкованість інвестиційних та інноваційних процесів унеможливають техніко-технологічне оновлення, необхідне для досягнення глибокої переробки сировини [19].

Імплементация економічної частини “Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом”, формує унікальні можливості для вітчизняного АПК та, що особливо важливо для харчової індустрії, потребує реструктуризації існуючих підходів до забезпечення ефективності функціонування галузі. Євроінтеграційні процеси підвищують конкуренцію на ринку та об’єктивно посилюють необхідність інноваційної модернізації харчової індустрії та загалом АПК, здійснення техніко-технологічного переоснащення. Зростають вимоги споживачів до рівня безпеки та якості продовольства, що вимагає наближення вітчизняних стандартів до європейських. Відтак актуалізується проблема ідентифікації сучасних викликів продовольчій безпеці України та обґрунтування дієвих інструментів державної політики її зміцнення в умовах євроінтеграційних та глобалізаційних процесів.

Подальше посткризове відновлення харчової та переробної промисловості має увійти до порядку денного економічної політики. Необхідна нова модель розвитку реального сектору, заснована на інноваційних чинниках, високотехнологічних і наукоємних виробництвах, глибокій інтеграції виробничого потенціалу з екологічною та соціальною складовими процесу створення продукції. Така модель дозволить подолати наслідки гібридного протистояння, закласти надійний фундамент зростання на перспективу і зміцнити економічну безпеку країни завдяки генеруванню імпульсних зрушень у реальному секторі економіки. Зокрема, необхідно забезпечити модернізацію промисловості відповідно до особливостей конкурентних викликів посткризового світу, а також ефективне долучення провідних галузей до світових виробничих і науково-технічних ланцюгів, на основі інноваційних технологій, розвитку підприємницької діяльності та удосконалення галузевої структури агропромислового комплексу.

Поряд з цим, основними напрямками економічної політики в аграрній сфері доцільно розглядати створення організаційно-правових та соціально-економічних умов для комплексного розвитку сільських територій, забезпечення соціальних стандартів і

нормативів проживання в сільській місцевості, розробку та реалізацію регіональних програм розвитку самоврядних громад [20].

Для підвищення конкурентоспроможності продукції вітчизняних підприємств харчової індустрії, створення умов для забезпечення імпортозаміщення стосовно соціально значимих продовольчих продуктів і нарощування експортного потенціалу необхідно здійснити [21]:

ранжування пріоритетів для проведення системної модернізації промисловості;

впровадження сучасних методів управління і системи інтегрального контролю показників якості й безпечності продовольчої сировини та харчових продуктів на етапах переробки, транспортування і зберігання;

впровадження біотехнологій, технологій замкненого циклу з більш ефективним виробництвом цільового продукту, із скороченням втрат сировини, виробництвом харчових і кормових продуктів із різними функціональними властивостями, що дають змогу підвищити ступінь переробки сировини, розширити асортимент виробленої продукції і збільшити кормову базу для тваринництва та птахівництва, розв'язати екологічні проблеми;

упаковування всієї продукції, щоб зберегти її якість та безпечність, для цього створити і впроваджувати у виробництво нові пакувальні матеріали з антимікробними добавками, щоб подовжувати термін придатності продукції;

підготовку кваліфікованого промислово-виробничого персоналу з урахуванням сучасних вимог інноваційної економіки.

Державна аграрна політика повинна носити довготривалий характер, визначати основні стратегічні пріоритети і засади (механізми) реалізації аграрної політики, які можуть уточнюватися за потреби, але не рідше як через кожні п'ять років.

Виважена стратегія сприятиме удосконаленню аграрної політики щодо упорядкування аграрного устрою, шляхів розвитку вільної конкуренції демонополізації і детінізації аграрного ринку, запровадження ринкових механізмів спрямованих на покращення продовольчого забезпечення населення, активізації експортної діяльності в напрямку збільшення у структурі експорту продукції із високою доданою вартістю.

При формуванні економічної політики для розвитку харчової промисловості слід враховувати активізацію процесів міжнародної та євроінтеграції в аграрній сфері з метою прискорення системної гармонізації ринкових відносин на принципах правової та економічної ідентичності, необхідності поетапного вирівнювання передумов конкурентної діяльності вітчизняних та іноземних суб'єктів господарювання в питаннях надання державної підтримки та удосконалення інституційного ринкового середовища.

Першочергового значення нині набувають інтелектуальні й високотехнологічні інновації з усім комплексом новітніх організаційних і науково-технічних ресурсів, які забезпечують інноваційну діяльність та потребують адекватних зусиль для її реалізації в підприємствах. Сучасна харчова промисловість нині стає однією з центральних ланок біоіндустрії, яка здатна раціонально і професійно розв'язувати проблеми продовольчого й енергетичного забезпечення суспільства. Техніко-технологічні можливості біотехнологій відкривають підприємствам шлях для розвитку перспективних напрямів використання сировинних ресурсів, які стають чинниками інноваційної конкурентоспроможності галузі.

Харчова промисловість України за сучасних умов є носієм інноваційної конкурентоспроможності у національне і глобальне економічне середовище, інноваційний розвиток якої відбувається на основі біотехнологій і міждисциплінарних знань різних галузей економіки [22].

Майже 90% потреб у продовольстві населення країни (у межах своєї купівельної спроможності) задовольняє за рахунок продукції вітчизняного виробництва. Українська аграрна продукція відома майже у 200 країнах світу. Водночас подальше входження до світового економічного простору, посилення процесів глобалізації та лібералізації торгівлі

потребує адаптації до умов, що постійно змінюються, а відповідно – подальшого вдосконалення економічної політики. Також існують проблеми, які несуть потенційні загрози продовольчій безпеці. Насамперед, відсутня збалансованість у харчуванні українців. Так, за рахунок продукції тваринного походження калорійність раціону забезпечується лише на 28% при оптимальному рівні 55%. Споживання пересічним жителем країни м'яса і м'ясопродуктів становить 64% науково обґрунтованої норми, молока і молокопродуктів – 55%, риби та рибопродуктів – 43%. Крім того, споживання плодів та ягід, які є основним джерелом вітамінів для організму людини, також суттєво – на 43% – відстає від нормативного показника [23].

Зростання виробництва в аграрному секторі має не лише стати приводом для збільшення присутності української сільгоспсировини на зовнішніх ринках, а передусім стимулювати розвиток переробки та нарощування поставок вітчизняної харчової продукції. Це, своєю чергою, дасть змогу суттєво покращити структуру експорту аграрної продукції, змістивши її у бік вивезення переробленої сільськогосподарської сировини та харчових продуктів.

Забезпечення продовольчої безпеки потребує реалізації комплексу інших макроекономічних заходів, зокрема, завершення адаптації українського законодавства до вимог ЄС у аграрній сфері, забезпечення всеохоплюючого впровадження на потужностях харчової та переробної галузей постійно діючих процедур, заснованих на принципах системи НАССР, створення чіткого механізму регулювання ринку органічної продукції і сировини, належної системи її сертифікації. [24]

Структурна модель соціально-економічного розвитку на основі розвиненого промислового потенціалу, зокрема, харчової індустрії може бути відображена у вигляді зображеному на рис.1 [25].

Державні інституції та вітчизняні суб'єкти господарювання мають активно впроваджувати досвід індустріально розвинених країн світу для того щоб максимально ефективно використовувати та розвивати власний промисловий потенціал харчової індустрії як важливий елемент продовольчої системи. У контексті підвищення конкурентоспроможності дефініцію «промисловий потенціал» слід розглядати як сукупність структурних, технологічних, ресурсних, логістичних та інституційних елементів, що можуть бути використані підприємцями за умови наявності достатнього обсягу капіталу для виробництва конкурентоспроможного продукту відповідно до потреб суспільства.

Таке трактування дозволяє розглядати промисловий потенціал як складову економічного потенціалу країни, в якій уособлено спроможність економічної системи забезпечувати прискорений соціально-економічний розвиток країни.

Для підвищення ефективності використання та прискореного розвитку промислового потенціалу першочерговими завданнями державної політики є запровадження максимально сприятливих умов для розвитку підприємницької ініціативи, залучення інвестицій та захисту приватної власності.

Економічна політика повинна враховувати, що економічне зростання, на яке розраховує суспільство, призведе до збільшення обсягів використання природних ресурсів і відходів споживання, посилюватиме антропогенне навантаження на навколишнє природне середовище, а тому вимагає заходів спрямованих на збалансоване врегулювання цих питань, розробки виважених і довготривалих політичних та економічних зусиль, сфокусованих як на виробництві, так і на споживанні.

Харчова індустрія України є стратегічно важливою частиною національної економіки, від якої залежить подальше життя, здоров'я та добробут суспільства нашої держави. Гарантування продовольчої безпеки країни потребує забезпечення населення країни харчовими продуктами у кількості та асортименті, що відповідають науково обґрунтованим нормам споживання. Економічна політика держави, спрямована на збільшення доходів громадян, стимулюватиме розширення ємкості внутрішнього ринку

та створить умови для продукування доданої вартості і розвитку галузей харчової промисловості [26].

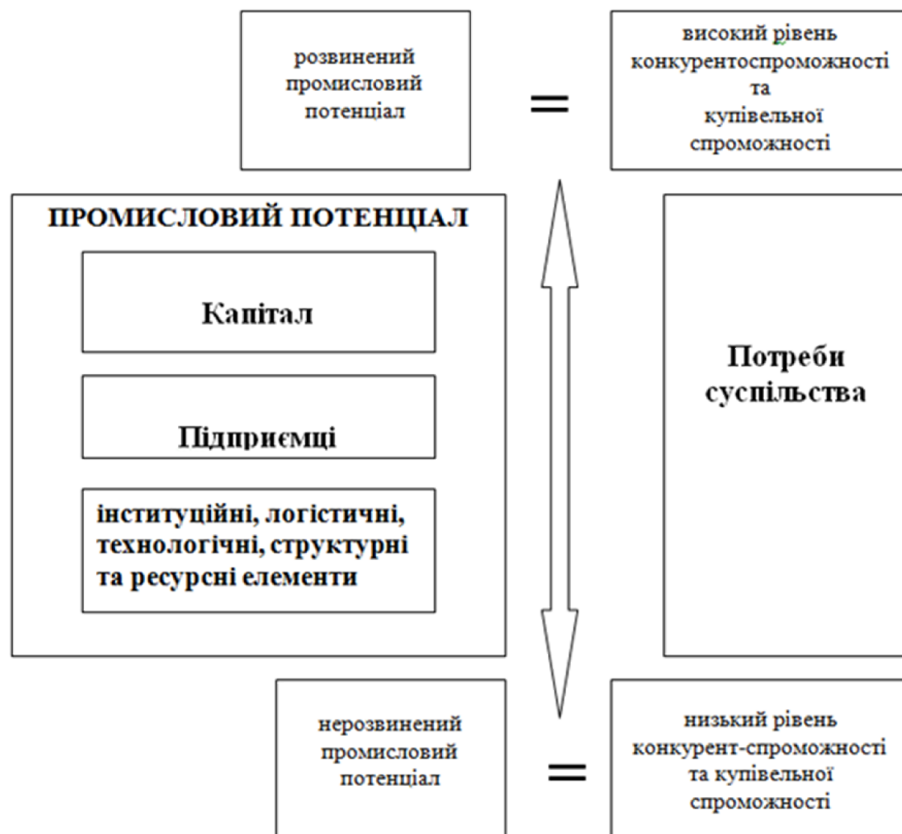

Рис. 1. Структурна модель соціально-економічного розвитку на основі розвитку промислового потенціалу

Кон'юнктура світового продовольчого ринку та стратегічні дослідження Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО) свідчать про нагальну необхідність нарощування обсягів виробництва і торгівлі продовольством з метою забезпечення зростаючого попиту у світі. Тому важливо гарантувати високу безпечність та якість харчових продуктів, що вимагає високий рівень її наукового забезпечення.

Посилення європейської інтеграції України та все ширше залучення вітчизняної харчової індустрії до глобального ринку продовольства вимагає належної переорієнтації зусиль вітчизняної біотехнології та інших природничих наук з вирішення важливих питань розвитку агропромислового виробництва на роботу відповідно із світовими трендами, спрямованими на комплексне розв'язання технічних та економічних проблем продовольчої безпеки у глобальному масштабі.

З урахуванням вимог до змісту інноваційно-орієнтованої моделі розвитку економіки, сутності труднощів і бар'єрів, які існують на шляху до її утвердження в Україні, необхідно розробити модель розвитку харчової і переробної індустрії на основі досягнень фундаментальної та прикладної науки за найбільш перспективними напрямками переробки сільськогосподарської сировини рослинного і тваринного походження в продукти харчового та технічного призначення і забезпечення продовольчої безпеки країни.

Важливо відмітити, що з часу розширення у 2012 році сфери досліджень Інституту продовольчих ресурсів НААН зроблено важливий внесок для підвищення ефективності виробництва, забезпечення належної якості і посилення конкурентоспроможності вітчизняної продукції в умовах формування ринкових відносин у м'ясопереробній, молокопереробній, цукровій, спиртовій, хлібобулочній та інших підгалузях харчової та

переробної індустрії України. Загалом за цей період отримано 73 охоронних документа на об'єкти промислової власності, з яких 47 - на винаходи, 9 - на корисні моделі, 17 - на знаки для товарів і послуг, 20 охоронних документів на об'єкти авторського та суміжних прав, а також укладено понад 1670 угод і договорів на використання об'єктів права інтелектуальної власності, наукової та наукоємної продукції на суму понад 7,8 млн грн. Програма наукових досліджень Інституту продовольчих ресурсів забезпечує наукову основу розвитку галузей, які виробляють близько 50% обсягів вітчизняної харчової продукції [27].

Подальше наукове забезпечення розвитку харчової індустрії доцільно здійснювати за такими основними напрямками:

- розроблення нових технологій для комплексної переробки сільськогосподарської сировини;
- створення енергоефективних та ресурсощадних технологій харчових виробництв з використанням вторинних ресурсів сировини;
- розроблення інноваційних технологій харчових продуктів спеціального і профілактичного призначення;
- інтенсифікація технологічних процесів харчових виробництв з використанням біопрепаратів комплексної дії;
- запровадження сучасних систем сертифікації якості продукції та виробництва, гармонізація систем стандартів до міжнародних норм;
- науково-методичне забезпечення контролю безпечності та якості продовольчої сировини і харчових продуктів;
- диверсифікація окремих технологій та виробництв;
- розроблення інвестиційно-привабливих моделей виробництва харчових продуктів.

З метою сприяння розвитку наукової діяльності з питань харчової індустрії та продовольчої безпеки необхідно посилити координацію досліджень у цій сфері в наукових установах Національної академії аграрних наук України та інших наукових організаціях, спрямувавши наявні ресурси на наукове забезпечення формування та реалізації економічної політики, гарантування продовольчої безпеки та вирішення актуальних галузевих і міжгалузевих проблем, інноваційного розвитку харчової індустрії.

Висновки

Концептуальні засади економічної політики харчової індустрії повинні формуватись на основі законодавчих положень та забезпечувати здійснення комплексу заходів спрямованих на виконання вимог Указу Президента України “Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року”, який кореспондується з аналогічною Резолюцією ООН, виконання Угоди про асоціацію та створення Зони вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом, максимальне адаптування аграрної політики до європейської, дотримання принципів і правил СОТ та інших міжнародних організацій, досягнення високої результативності запланованих реформ і поточних регуляторних заходів державних органів управління щодо поліпшення соціально-економічного становища відповідно до розроблених прогнозів розвитку галузі та національної економіки загалом.

Здійснення модернізації підприємств харчової індустрії та інших господарюючих суб'єктів аграрної сфери, удосконалення тарифного і нетарифного державного регулювання експорту сільськогосподарської продукції і продовольчих товарів, спрямоване на збільшення питомої ваги товарів з високою доданою вартістю, підтримка на державному рівні виробників харчової продукції в сфері малого та середнього бізнесу, підвищення якості харчових продуктів, забезпечення можливостей повноцінного харчування населення, максимальне забезпечення внутрішнього ринку сільськогосподарською сировиною та харчовими продуктами власного виробництва, здійснення імпортозаміщення та підвищення ефективності використання сировинних,

енергетичних та інших ресурсів мають стати основними засадами економічної політики, підкріпленої сучасними науковими дослідженнями та інноваційними розробками.

Бібліографія

1. Гадзало Я. М., Сичевський М. П. та ін. Харчова промисловість України: стратегічні аспекти розвитку: монографія; за заг. ред. акад. НААН Я.М. Гадзала. Аграрн. Наука. 2016. 380 с.
2. Гладій М. В., Сичевський М. П. Функціонування м'ясопереробної галузі України в глобальній продовольчій системі. Вісник аграрної науки. 2018. № 5 (782). С. 5–11.
3. Сичевський М. П. Дейнеко Л. В. Організаційно-економічна сутність категорії "Продовольча система". Продовольчі ресурси. 2015. № 3. С. 4–9.
4. Сичевський М. П. Юзефович А. Е. Розвиток харчової промисловості: акценти державної політики. Економіка АПК. 2014. № 7. С. 46–52.
5. Сичевський М. П. Харчова промисловість як основа продовольчої безпеки та розвитку держави. К.: Аграр. наука, 2019. 388 с.
6. Коваленко О. В. Інклюзивні інновації в трансформовано-монополізованій продовольчій системі України. Продовольчі ресурси. 2019. № 12. С. 210–228.
7. Юзефович А. Е. Теорія і практика формування та функціонування продовольчої системи України. Інноваційний розвиток харчової індустрії: зб. наук. праць за матеріалами V міжнар. наук.-практ. конф., 14 грудня 2017 року. Інститут продовольчих ресурсів НААН. 2017. С. 35–37.
8. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України». 2020. https://www.president.gov.ua/storage/j-files-storage/00/95/25/4d9f69fc6e5c6605b334c09fecad60_1603202563.pdf.
9. Про національну безпеку України. Закону України від 21.06.2018 № 2469-VIII. 2018. <https://www.rada.gov.ua>.
10. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики. Закону України від 01.07.2010 № 2411-VI. 2010. <https://www.rada.gov.ua>.
11. Могильний О. М. Регулювання аграрної сфери. Ужгород: ІВА. 2005. 400 с.
12. Латинін М. А. Аграрний сектор економіки України: механізм державного регулювання: Моногр. ХарPI НАДУ «Магістр». 2006. 320 с.
13. Діброва А. Д. Державне регулювання сільськогосподарського виробництва: теорія, методологія практика. ВПД «Формат». 2008. 488 с.
14. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України. Закон України від 23.03.2000 № 1602-III (із змінами та доповненнями). 2000. <https://www.rada.gov.ua>.
15. Про розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проектів Бюджетної декларації та державного бюджету. Постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2003 р. № 621 (із змінами) 2003. <https://www.rada.gov.ua>.
16. Сичевський М. П., Куць О. І., Коваленко О. В. та ін. Концептуальні засади галузевої паспортизації харчової індустрії України. ННЦ "ІАЕ". 2013. 264 с.
17. Сичевський М. П., Коваленко О. В., Юзефович А. Е., Куць О. І., Лузан Ю. Я. Стратегічний потенціал продовольчої системи України. Монографія. Київ: ННЦ "ІАЕ". 2020. 164 с.
18. Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року. Закон України від 18.10.2005 № 2982. 2005. <https://www.rada.gov.ua>.
19. Сичевський М. П. Формування національної продовольчої системи на засадах незалежності. Вісник аграрної науки. 2014. № 6. С. 11-18.
20. Куць О. І., Куць Т. В. Державна аграрна політика як базис стратегії розвитку галузі. Стратегічний розвиток підприємств аграрної сфери економіки України: аналітико-

прогнозна оцінка: колективна монографія / За заг. ред. В. К. Савчука. ЦП "Компринт". 2017. С. 43-54.

21. Гадзало Я. М. Харчова промисловість України: стратегічні аспекти розвитку: монографія. Аграрна Наука. 2016. 380 с.

22. Сичевський М. П., Коваленко О. В. Чинники інноваційної конкурентоспроможності харчової промисловості в контексті глобалізації. Економіка АПК. 2016. № 11. С. 60-67.

23. Державна служба статистики. 2020. <http://www.ukrstat.gov.ua>.

24. Національна доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна». 2017. http://www.un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf.

25. Куць О. І. Поглиблення теоретичного знання дефініції "промисловий потенціал" в контексті підвищення конкурентоспроможності харчової промисловості. Продовольчі ресурси. 2016. № 6. С. 51-60

26. Куць О. І., Куць Т. В. Сучасний стан та проблеми розвитку підприємств харчової промисловості України. Економіка та управління АПК. 2013. Вип. 10 (102). С. 17-21.

27. Сичевський М. П., Куць О. І., Савицький Е. Е., Семенівська О. А. Діючі об'єкти інтелектуальної власності Інституту продовольчих ресурсів НААН. Аграрна наука. 2020. 24 с.

References

1. Hadzalo Ya., Sychevskyy M. ta in. (2016). Kharchova promyslovist Ukrayiny: stratehichni aspekty rozvytku: monohrafiya za red. akad. NAAN YA.M. Hadzala [Food industry of Ukraine: strategic aspects of development: monograph by general. ed. acad. NAAS J.M. Gadzala] Ahrarn. Nauka. [Agrarian Science]. 380 p. [in Ukrainian].

2. Hladiy M., Sychevskyy M. (2018). Funktsionuvannya myasopererobnoyi haluzi Ukrayiny v hlobalniy prodovolchiy systemi [Functioning of the meat processing industry of Ukraine in the global food system]. Visnyk ahrarnoyi nauky [Bulletin of Agricultural Science]. № 5 (782). P. 5–11. [in Ukrainian].

3. Sychevskyy M., Deyneko L. (2015). Orhaniztsiyno-ekonomichna sutnist katehoriyi "Prodovolcha systema" [Organizational and economic essence of the category "Food System"]. Prodovolchi resursy [Food resources]. № 3. P. 4–9. [in Ukrainian].

4. Sychevskyy M. Yuzefovych A.E. (2014). Rozvytok kharchovoyi promyslovosti: aktsenty derzhavnoyi polityky [Development of the food industry: accents of the state policy]. Ekonomika APK [Economics of agro-industrial complex]. № 7. P. 46–52. [in Ukrainian]

5. Sychevskyy M. (2019). Kharchova promyslovist yak osnova prodovolchoyi bezpeky ta rozvytku derzhavy [Food industry as a basis for food security and development of the state]. Ahrar. nauka [Agrarian Science]. 388 p. [in Ukrainian].

6. Kovalenko O. (2019)/ Inklyuzyvni innovatsiyi v transformovano-monopolizovaniy prodovolchiy systemi Ukrayiny [Inclusive innovations in the transformed-monopolized food system of Ukraine]. Prodovolchi resursy [Food resources]. № 12. P. 210–228. [in Ukrainian].

7. Yuzefovych A. (2017). Teoriya i praktyka formuvannya ta funktsionuvannya prodovolchoyi systemy Ukrayiny. Innovatsiynyy rozvytok kharchovoyi industriyi: zb. nauk. prats za materialamy V mizhnar. nauk.-prakt. konf., 14 hrudnya 2017 roku [Theory and practice of formation and functioning of the food system of Ukraine. Innovative development of the food industry: coll. Science. works on the materials of the V International. scientific-practical conference, December 14, 2017]. Instytut prodovolchikh resursiv NAAN [Institute of Food Resources NAAS]. P. 35–37. [in Ukrainian].

8. Analitychna dopovid do Shchorichnoho Poslannya Prezydenta Ukrayiny do Verkhovnoyi Rady Ukrayiny «Pro vnutrishnye ta zovnishnye stanovyshe Ukrayiny» [Analytical report to the Annual Address of the President of Ukraine to the Verkhovna Rada of Ukraine "On the Internal and External Situation of Ukraine"]. (2020).

https://www.president.gov.ua/storage/j-files-storage/00/95/25/4d9f69fc6e5c6605b334c09fecad60_1603202563.pdf [in Ukrainian].

9. Pro natsionalnu bezpeku Ukrayiny [On the national security of Ukraine]. Zakon Ukrayiny vid 21.06.2018 № 2469-VIII. (2018). <https://www.rada.gov.ua> [in Ukrainian].

10. Pro zasady vnutrishnoyi i zovnishnoyi polityky [On the principles of domestic and foreign policy]. Zakonu Ukrayiny vid 01.07.2010 № 2411-VI. (2010). <https://www.rada.gov.ua> [in Ukrainian].

11. Mohylnyy O. (2005). Rehulyuvannya aharnoyi sfery [Regulation of the agricultural sector]. Uzhhorod: IVA.. 400 p. [in Ukrainian].

12. Latynin M. (2006). Aharnyy sektor ekonomiky Ukrayiny: mekhanizm derzhavnoho rehulyuvannya: Monohr. [Agrarian sector of the economy of Ukraine: the mechanism of state regulation: Monograph]. Khar. NADU «Mahistr» [Har. NAPA "Master"]. 320 p. [in Ukrainian]

13. Dibrova A. (2008). Derzhavne rehulyuvannya silskohospodarskoho vyrobnytstva: teoriya, metodolohiya praktyka [State regulation of agricultural production: theory, methodology, practice]. VPD «Format». 488 p. [in Ukrainian].

14. Pro derzhavne prohnozuvannya ta rozroblennya prohram ekonomichnoho i sotsialnoho rozvytku Ukrayiny [On state forecasting and development of programs of economic and social development of Ukraine]. Zakon Ukrayiny vid 23.03.2000 r. N 1602-III (iz zminamy ta dopovnennamy). (2000). <https://www.rada.gov.ua>. [in Ukrainian].

15. Pro rozroblennya prohnoznykh i prohramnykh dokumentiv ekonomichnoho i sotsialnoho rozvytku ta skladannya proektiv Byudzhethnoyi deklaratsiyi ta derzhavnoho byudzhetu [On the development of forecast and program documents of economic and social development and drafting of the Budget Declaration and the state budget]. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 26.04.2003 N 621 (iz zminamy) (2003). <https://www.rada.gov.ua> [in Ukrainian].

16. Sychevskyy M., Kuts O., Kovalenko O. ta in. (2013). Kontseptualni zasady haluzevoyi pasportyzatsiyi kharchovoyi industriyi Ukrayiny [Conceptual bases of branch certification of the food industry of Ukraine]. NNTs "IAE" [NSC "IAE"]. 264 p.

17. Sychevskyy M., Kovalenko O., Yuzefovych A., Kuts O., Luzan Yu. Stratehichnyy potentsial prodovolchoyi systemy Ukrayiny. Monohrafiya. [Strategic potential of the food system of Ukraine. Monograph.] Kyiv: NNTs "IAE" [Kyiv: NSC "IAE"]. 2020. 164 p. [in Ukrainian].

18. Pro osnovni zasady derzhavnoyi aharnoyi polityky na period do 2015 roku [On the basic principles of state agricultural policy for the period up to 2015]. Zakon Ukrayiny vid 18.10.2005 № 2982. (2005). <https://www.rada.gov.ua> [in Ukrainian].

19. Sychevskyy M. (2014). Formuvannya natsionalnoyi prodovolchoyi systemy na zasadakh nezalezhnosti [Formation of the national food system on the basis of independence]. Visnyk aharnoyi nauky [Bulletin of Agricultural Science]. № 6. P. 11-18. [in Ukrainian].

20. Kuts O., Kuts T. (2017). Derzhavna aharna polityka yak bazys stratehiyi rozvytku haluzi. Stratehichnyy rozvytok pidpryyemstv aharnoyi sfery ekonomiky Ukrayiny: analityko-prohnozna otsinka: kolektyvna monohrafiya; za zah. red. V. K. Savchuka [State agricultural policy as the basis of the industry development strategy. Strategic development of enterprises of the agrarian sphere of the economy of Ukraine: analytical and forecast assessment: collective monograph; For general. ed. V.K. Savchuk]. TSP "Kompynt". P. 43-54. [in Ukrainian].

21. Hadzalo Ya., Sychevskyy M. ta in. (2016). Kharchova promyslovist Ukrayiny: stratehichni aspekty rozvytku: monohrafiya za red. akad. NAAN YA.M. Hadzala [Food industry of Ukraine: strategic aspects of development: monograph by general. ed. acad. NAAS J.M. Gadzala] Aharn. Nauka. [Agrarian Science]. 380 p. [in Ukrainian].

22. Sychevskyy M., Kovalenko O. (2016). Chynnyky innovatsiyanoi konkurento-spromozhnosti kharchovoyi promyslovosti v konteksti hlobalizatsiyi [Factors of innovative competitiveness of the food industry in the context of globalization]. Ekonomika APK [Economics of agro-industrial complex]. № 11. P. 60-67. [in Ukrainian].

23. Derzhavna sluzhba statystyky. (2020). <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
24. Natsionalna dopovid «Tsili staloho rozvytku: Ukrayina» [National Report "Sustainable Development Goals: Ukraine"]. (2017). http://www.un.org.ua/images/SDGs_nationalReportUA_Web_1.pdf [in Ukrainian].
25. Kuts O.I. (2016). Pohlyblennya teoretychnoho znannya definitsiyi "promyslovyy potentsial" v konteksti pidvyshchennya konkurentospromozhnosti kharchovoyi promyslovosti [Deepening theoretical knowledge of the definition of "industrial potential" in the context of increasing the competitiveness of the food industry]. Prodovolchi resursy [Food resources]. № 6. P. 51-60 [in Ukrainian].
26. Kuts O., Kuts T. (2013). Suchasnyy stan ta problemy rozvytku pidpryyemstv kharchovoyi promyslovosti Ukrayiny [Current state and problems of development of food industry enterprises of Ukraine]. Ekonomika ta upravlinnya APK [Economics and management of agro-industrial complex]. Vyp. 10 (102). P. 17-21. [in Ukrainian].
27. Sychevskyy M., Kuts O., Savytskyy E., Semenivska O. (2020). Diyuchi obyekty intelektualnoyi vlasnosti Instytutu prodovolchych resursiv NAAN [Existing intellectual property objects of the Institute of Food Resources of NAAS]. Ahrarna nauka [Agricultural science]. 24 p. [in Ukrainian].